

Marko Kerševan

VLAČIĆEV ZBORNIK

Leta 2012 je že po zaključku redakcije naše revije tega letnika v Labinu s podporo Ministrstva za kulturo Republike Hrvatske, Istarske županije in mesta Labina ter glavnega zasebnega sponzorja dr. Luciana Lucianija, labinskega rojaka iz Trsta, izšel zbornik tretjega mednarodnega znanstvenega simpozija v Labinu, posvečenega življenju in delu Matije Vlačića Ilirika.* Uredila sta ga Marina Miladinov in kot sodelavec Luka Ilić. Takoj opazimo, da je šlo za izrazito znanstven simpozij; skoraj vsi prispevki so temeljito dokumentirani z obstoječo znanstveno literaturo, mnogi tudi z neposrednimi zgodovinskimi arhivskimi viri. Tudi ureditev in priprava zbornika kažeta na (uresničeno) znanstveno ambicijo. Prispevki so objavljeni v jeziku, v katerem so bili predstavljeni (hrvaščina, nemščina, angleščina, italijanščina), viri in citati so v izvirnem jeziku, največkrat v latinskem, pogosto brez prevoda, povzetki so v angleščini in nemščini; zbornik ima seveda osebno in krajevno kazalo (iz slednjega mimogrede izvedemo, da je bil kot Kranj poimenovan del Labina).

Kot nas spomni tudi predgovor urednice Marine Miladinov, je bila v času od zadnjega labinskega simpozija pred 4 leti Vlačiću posvečena pozornost tudi na dveh pomembnih simpozijih v Nemčiji, in sicer na simpoziju ob 1200. obletnici mesta Magdeburg leta 2005 in leta 2006 ob predstavitvi projekta *Monumenta Germaniae Historica* v Münchnu. Pri obeh je bil v ospredju izjemni Vlačićev prispevek k cerkveni zgo-

* *Matija Vlačić Ilirik [III]: Zbornik radova s Trećeg međunarodnog znanstvenog skupa »Matija Vlačić Ilirik«, Labin 22.–24. travnja 2010.* Ur. Marina Miladinov, sodelavec ur. Luka Ilić. Labin: Grad Labin 2012.

dovini z *Magdeburškimi centurijami* in *Katalogom pričevalcev resnice*. V tem času je izšlo tudi več prevodov (delov) Vlačićevih latinskih spisov v francoščino in angleščino, več knjig in člankov o Vlačiću kot teologu in cerkvenem zgodovinarju. Že bežen vpogled v naslove prevedenih in obravnavanih Vlačićevih del ponuja sliko, ki je razvidna tudi iz našega zbornika: Vlačićeva dela so raznovrstna in prav tako raznovrstni/različni so vidiki, zaradi katerih so ta dela danes zanimiva in nekatera na svoj način dobesedno aktualna. Vlačićevo trdo gnesio-luteransko stališče v idejnih in versko političnih spopadih za ohranitev tistega, kar je imel za Luthrovo dediščino v adiaforističnem sporu, pa njegovo zagreto in vztrajno prepričanje o popolni skvarjenosti človekove narave po izvirnem grehu – po čemer je bil vseskozi najbolj poznan in razvpit – sicer ostajata izziv za proučevalce, toda nikakor ne edini. Očitno pridobivajo na teži in pomenu Vlačićev prispevek in dosežki na področju cerkvene zgodovine in filozofske hermenevtike, ki so bili v Vlačićevem življenju in delu sicer nerazdružno povezani z njegovim nastopanjem v teoloških in versko-političnih kontroverzah njegovega časa. Ne nazadnje smo to raznolikost ilustrirali tudi s prispevki, posvečenimi Vlačiću v tej številki revije: z izvrstnim Iličevim prikazom teoloških kontroverz, v katere je bil Vlačić vključen, in prispevkom Petra Großhansa o aktualnih vidikih in vzporednicah Vlačićeve hermenevtike.

Enaindvajset prispevkov v zborniku urednika nista razdelila po poglavjih, kljub temu pa je iz njihovega zaporedja dovolj jasno razvidno tematsko razvrščanje, posredno pa so opazni tudi poudarki, ki sta jih z razvrstitvijo teh tematik želela dati urednika (in/ali jih je dal že sam simpozij).

Odličen prvi članek Ivana Kordića z Inštituta za filozofijo v Zagrebu z obravnavo Vlačićeve teološke antropologije in najbolj razvpitega in obsojanega Vlačićevega radikalnega pojmovanja posledic izvirnega greha s spremembo /nadomestitvijo prvotne človekove substance z novo grešno dušo oziroma grehom samim kot novo bitjo človeka, je tematsko v zborniku sicer osamljen, je pa upravičeno na prvem mestu, da ob glavnih tematikah zbornika ne pozabimo na ta teološki temelj in okvir Vlačićevega siceršnjega ukvarjanja s človekovim odnosom do Boga in Boga do človeka v konkretnem verskem in

versko-političnem dogajanju in delovanju. Kordić prepričljivo pokaže Vlačičevo temeljno zvestobo Luthru in miselne poti ter sredstva, ki so ga pripeljali do znanih radikalnih formulacij. (Ni odveč, če ob tem spomnim oziroma napotim na Barthovo oceno odnosa do Vlačiča, citirano v predavanju Luke Iliča v tej številki). Slednje pa že usmerja pozornost na prvi in s tem najbolj poudarjeni tematski sklop prispevkov v zborniku, ki se ukvarjajo s hermenevtičnimi vidiki Vlačičevega dela in njegovega prispevka k razvoju hermenevtike sploh. V ospredju pozornosti so Vlačičevo delo *Clavis scripturae sacrae* (*Ključ Svetega pisma*) in z njim povezani spisi. Delo je izšlo v Vlačičevem času v dveh izdajah, v dveh središčih protestantske misli in tiskarstva, v Baslu in Strasbourgu. Jure Zovko z univerze v Zagrebu piše o aktualnosti Vlačičeve teorije interpretacije v tem delu, Zoltan Rokay s katoliške univerze v Budimpešti o metodah v njem. Robert Kolb iz Saint Louisa v ZDA ob Vlačičevi *Glosi* k Novi zavezi (1570) analizira Vlačičevo razmerje do Wittenberške eksegetske metode, ki je med drugim – za Erazmom – poudarila pomen poznavanja biblijskih jezikov, hebrejščine in grščine. Vlačič ju je seveda izvrstno obvladal, saj je bila njegova prva univerzitetna zaposlitev v Wittenbergu učitelj za hebrejski jezik. Peter Großhans z evangeličanske teološke fakultete v Münstru piše o Vlačičevi hermenevtiki ob polemiki s Schwenckfeldom (prispevek smo prevedli iz nemščine in objavili v tej številki).

Drugi večji sklop prispevkov je namenjen Vlačičevemu delu in prispevku za cerkveno zgodovino. V ospredju sta tako dve deli, pri katerih je bil Vlačič avtor ali urednik: gre za *Catalogus testium veritatis*, Katalog pričevalcev resnice, in za *Magdeburške centurije*, prvo obsežno s strani protestantov napisano cerkveno zgodovino. V obeh primerih gre za z arhivskimi viri dokumentirano in komentirano cerkveno zgodovino. Temeljna Vlačičeva ideja pri zasnovi teh del je bila, da prava cerkvena zgodovina ni toliko zgodovina papežev, koncilov, škofov, njihovih nauk in dejanj, ampak tudi in predvsem zgodovina tistih pričevalcev resnice, ki so zagotovili dejansko apostolsko nasledstvo v vsebinskem smislu, vztrajajoč pri apostolski, svetopisemski resnici kljub in proti zlorabam in stranpotem formalnih (škofovskih in papeških) naslednikov apostolov. V tem smislu je protestantska Luthrova cerkev apostolska, dedič pravih naslednikov in sledilcev

apostolov in njihovega izročila, *Svetega pisma*. Čeprav imajo v zgodovini Cerkve svoje mesto tudi splošno priznane avtoritete, kot sv. Avguštín ali sv. Bernard, pa Tomaž Akvinski, je Cerkev v prvi vrsti cerkev preganjanih, tako da *Katalog pričevalcev resnice* spominja na seznam »heretikov« uradne Cerkve. Dvema takima osebnostma, ki sta bili po Vlačiču predhodnici Luthrove zmage Cerkve Božje besede, sta posvečeni razpravi Francesce Tasca Dirani iz Bergama (Peter Valdes iz Lyona) in Phillipa Haberkerna iz Bostona (Jan Hus). Douglas Grandon iz Denverja analizira v tem okviru prikaz Justina Mučenca in Ireneja v *Katalogu*. Posebej se Vlačičevi konceptiji in konstrukciji *Kataloga* in *Magdeburških centurij* posvečata Vera von der Osten-Sacken iz Mainza in Harald Bollbuck (Wolfenbüttel).

Zbornik zaključujejo referati, ki se na različne načine nanašajo na – recimo temu tako – Vlačičevo domače okolje. Istran Tulio Vorano na osnovi dokumentov prikazuje Labin v Vlačičevem času, Josip Bratulić piše o podpori kranjskih deželnih stanov reformaciji na (današnjem) slovenskem in hrvaškem ozemlju ter stikih in sodelovanju protestantov iz teh okolij iz tistih časov. Iz članka zvemo tudi, da je nacionalna in univerzitetna knjižnica v Zagrebu odkupila prevod Vlačičevega *Clavis scripturae sacrae*, ki ga je lastnoročno posvetil »Kristusovi cerkvi v Ljubljani«. Fanika Krajnc Vrečko obravnava Matijo Klombnerja kot Vlačičevega privrženca v Ljubljani (članek smo objavili v naši reviji v številki 15-16). Olja Višković poroča o prvem labinskem znanstvenem simpoziju leta 1970, Alojz Jembrih in Tamara Runjak pa sta pripravila prikaz in izčrpen pregled Flaciane v knjižnici Hrvaške akademije znanosti in umetnosti.

Zbornik (in simpozij) so obogatili še posamezni referati, ki obravnavajo druge znane ali manj znane vidike Vlačičeve misli in delovanja zunaj omenjenih dveh oziroma treh tematskih sklopov. Luka Ilić (Mainz) pronicljivo analizira Vlačičevo videnje in odnos do Luthra. Henning P. Jürgens prikazuje konflikt med Vlačičem in Melanchthonom, kot je razviden iz manj znanega spisa poznanega katoliškega polemika in nasprotnika reformacije tistega časa Johannesesa Cochläusa (1479–1552); Oliver K. Olson iz ZDA poroča o Vlačičevem spopadu z jezuiti v Fuldí 1573, kjer je bil ob svoji žolčni akademski disputaciji deležen celo fizičnega napada. Robert J. Christman (Luther College,

Decorah, ZDA) prikaže vplivnost Vlačićeve teologije izvirnega greha med ljudmi v Mansfeldu, v osrednji Nemčiji, ki so bili pripravljene vztrajati pri »flacijanskih« prepričanjih tudi po večletnih debatah in po oboroženem posegu saškega deželnega kneza v letih 1574–75 v prid pravovernih: mestni svet je raje šel v zapor, kot da bi javno zavrnil Vlačićevo učenje. Litvanska avtorica Dainora Pociute z univerze v Vilni piše o Vlačićeve prispevku leta 1556 k prizadevanju, da bi litovskega vojvodo Mikolaja Radzivila (ki je postal protestant in ustanovil litovsko evangeličansko Cerkev) pridobili za Augsburgsko veroizpoved. (Največjo vlogo pri tem je imel P. P. Vergerij, ki je kot odposlanec württemberskega vojvode Krištofa tudi osebno obiskal Poljsko in Litvo.) Na drugi strani so bili v tem primeru Calvin in Švicarji s svojimi poslanci in pismi, pa tudi antitrinitarci, ki so potem za nekaj časa postali zelo vplivni – in prav proti njim je nastopil Vlačić leta 1556. Prek Litve naj bi Vlačićeve knjige, kot piše avtorica – ki dobro pozna tudi takratno slovensko in hrvaško versko sceno – prišle celo v pravoslavni Kijev. Čisto poseben prispevek k poznavanju Vlačića je članek Lucijana Mohorovića iz Labina o Matiji Vlačiću Iliriku mlajšem, enem od sinov iz mnogoštevilne Vlačićeve družine, ki je dosegel zavidljivo univerzitetno kariero v medicini in filozofiji.

Naj ob poudarjanju znanstvenosti prikazanega simpozija in izvrstnega zbornika, ki govori o naraščanju znanstvenega interesa (različnih strok) za Vlačićevo delo, sklenem ta prikaz s povsem neznanstvenim vidikom, ki pa se Slovencem in slovenskemu protestantizmu posvečeni reviji tako rekoč vsiljuje: primerjavo Trubarja in Vlačića. Ne more biti dvoma, da imamo opraviti z dvema izjemno pomembnima in hkrati dvema izjemno različnima osebnostima (srednje)evropske reformacije. Trubar je tako rekoč vse svoje življenje in delo, tudi tisto v Nemčiji, posvetil svojim »lubim Krajncem inu Slovenom«, za njihovo odrešenje in dobrobit, za »Cerkev Božjo slovenskega jezika«. Za to je iskal podpornike in zaveznike, (i)zbiral, presojal in povezoval različne ideje in pristope (ali se jim tudi izogibal, celo odrekal, če/ko je menil, da bi bili temu v škodo). Zato je sklepal tudi kompromise, toda bil pri tem samosvoj, samostojen in z omenjenega vidika načelen. Iz širokega »tujega« sveta in znanja je črpal in izbiral tisto, kar je menil, da je najboljše za ljudi njegove domovine.

Vlačić pa je iz svoje domovine prinesel temperament, motivacijo, energijo, moralno in intelektualno moč in jih oblikoval na svoji študijski in življenjski poti iz te domovine v širši evropski prostor – vse kar je prinesel in na tej poti pridobil je tudi posvetil tej novi, širši srednjeevropski duhovni domovini.

Če je Trubar iz teoloških in versko-političnih shajanj in razhajanj samostojno (i)zbiral in povezoval tisto, kar se mu je zdelo najboljše za njegove cilje, se je Vlačić z zavestjo in odgovornostjo pričevalca in bojevnika za tisto, kar je spoznal kot resnico, vključil naravnost v ta shajanja in razhajanja ob vseh velikih teoloških polemikah svojega prostora in časa, in to z ostrino in brezkompromisnostjo, ki sta mu prinesla vpliv, zaveznike in podpornike, pa tudi – zlasti v zadnjem obdobju – nasprotnike in sovražnike v širšem nemškem in srednjeevropskem prostoru. Taka usmeritev ga je vodila skozi mesta, skozi Basel, Tübingen, Wittenberg, Jenó, Magdeburg, Regensburg, Strasbourg, Frankfurt, na položaje z vplivom in močjo, kot sta bila teološka profesura v Jeni ali delovno mesto v Magdeburgu, a tudi v težavne položaje pregnančca, ki se mora z veliko družino seliti iz mesta v mesto. Kakorkoli, njegovo delo in delovanje je odmevalo v samem središču reformacije vse do njegovih robov na zahodu, severu, vzhodu in jugu, tudi v današnji Sloveniji in Istri. Danes se ga spominjajo ali ga ponovno priznavajo kot svojega tudi v njegovi ožji domovini, kot je na drugi strani Trubar s svojim delom, načinom dela in rezultati za Cerkev Božjo slovenskega jezika danes deležen pozornosti in priznanja tudi zunaj njenih meja.